

MELKVEEHOUDERIJ MET TOEKOMST

Perspectief maak je zelf, maar niet alleen

Ambitie voor een gewaardeerde melkveehouderij 2030

LTO

Melkveehouderij

Een woord vooraf

De Nederlandse melkveehouderij is een sterke innovatieve sector. De melkveehouderij beheert in Nederland 20% van het landoppervlak en zet dat in dat voor de productie van waardevolle en hoogwaardige voeding. Dit ruimtebeslag maakt de sector zichtbaar en brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee.

De sector heeft zich de afgelopen decennia sterk ontwikkeld. Daarbij lag de focus op specialisatie en efficiëntie. Met de productie van hoogwaardige zuivel(producten) is de sector competitief op een vrije wereldmarkt. Daarbij zijn de zorg voor dier, bodem, klimaat en omgeving altijd belangrijke randvoorwaarden.

Het is duidelijk; maatschappelijke opgaven veranderen. De druk op ruimte groeit. Er is zorg om natuur, klimaat & leefomgeving. En een andere kijk op de omgang met dieren doet zijn intrede. Dit leidt tot een voortdurende stapeling van beleid. Op het melkveebedrijf vormt dat een steeds complexere puzzel van vaak conflicterende onderwerpen.

De invloed die de melkveehouderij heeft op klimaat, bodem, water en natuur bepaalt wat we op welke plek kunnen doen. Als gevolg van ingezet beleid zullen we rekening moeten houden met een krimp van de melkveehouderij en op veel plekken een extensievere vorm van bedrijfsvoering.

De sleutel om deze opgaven op te lossen is ondernemerschap, een verdienenmodel en betrouwbaar overheidsbeleid. Ondernemende melkveehouders zijn als geen ander in staat om lokaal altijd de beste oplossing te kiezen bij de vraag van markt en maatschappij. Ruimte voor ondernemerschap is daarom cruciaal. LTO Melkveehouderij staat voor die ruimte. Ruimte voor melkveehouders om op hun bedrijven in te spelen op veranderende vragen en opgaven van markt en maatschappij.

Deze notitie beschrijft de ambitie van LTO Melkveehouderij op het ontwikkelpad naar 2030 voor een melkveesector met perspectief. Wat is de kracht van de melkveehouderij in Nederland? Hoe ontwikkelen we de sector op basis van de eisen en behoeften van markt en maatschappij? Met wie doen we dat? Wat vraagt dit van de sector en van alle spelers daaromheen? Op veel van die vragen hebben we antwoorden gevonden. Op andere thema's zullen we die antwoorden samen met anderen moeten vinden.

De richting is duidelijk: een gewaardeerde melkveehouderij, die wordt beloond voor de waarde die ze levert. Het tempo waarmee we de ontwikkeling naar een gewaardeerde melkveehouderij kunnen doorzetten, worden mede bepaald door de politiek. We zijn er niet in geslaagd om te komen tot een Landbouwakkoord. De complexiteit en opgaven waren te groot om in een aantal maanden tot gedragen oplossingen te komen. Maar het belang om tot oplossingen te komen is groot. LTO Melkveehouderij blijft zich -ook zonder een landbouwakkoord- samen met anderen inzetten voor de ontwikkeling naar een gewaardeerde melkveehouderij.

LTO Melkveehouderij staat voor een **nieuwe waardering** van de melkveehouderij. Wij werken aan een sector die wordt gewaardeerd voor haar bijdrage aan **‘goed eten en mooi groen’**. Onze ambitie:

In 2030 wordt iedere melkveehoud(st)er door markt en maatschappij gewaardeerd en beloond voor de waarde die hij/zij levert op het gebied van voedsel, bodem & water, biodiversiteit & natuur, klimaat en dierenwelzijn.

Ontwikkeling van een nieuwe waardering begint bij **individuele melkveehouders**. Met **sterk ondernemerschap** spelen ze in op veranderende vragen. Vanuit hun ondernemerschap zorgen ze voor nieuwe waarde voor markt, regio en maatschappij. Elke melkveehouder doet dat op zijn eigen manier. Een manier die aansluit bij zijn persoonlijke kracht, ambitie én een manier die antwoord geeft op de specifieke opgaven van het eigen gebied.

Melkveehouders doen dat niet alleen. Zij doen dit met steun van sector- en ketenorganisaties én van overheden en samenleving. **Sector en keten** zorgen dat het collectief meer waarde realiseert dan iedere melkveehouder apart. Zij zorgen dat samen de collectieve doelen worden gehaald. De keten zorgt ook voor beloning van waarden. Ze beloont melkveehouders voor hun melk en voor extra zorg voor koe, klimaat en natuur.

Overheden en samenleving zorgen voor ruimte om de ontwikkeling mogelijk te maken. Dit betekent ruimte in tijd, ruimte in grond en ruimte voor individueel ondernemerschap. Overheden en samenleving zorgen voor beloning van publieke waarden. Vooral waar de beloning vanuit de markt niet voldoende is. Beloning gebeurt gebiedsgericht; passend bij de waarde en opgaven van elk gebied. Overheden en samenleving bieden melkveehouders ruimte om de omslag te maken.

Hoe gaan we daar komen?

We onderscheiden vier werksporen waarlangs we deze visie willen realiseren. Deze sporen zijn: Het werken aan waarde, het belonen van waarde, een ondernemers- & gebiedsgerichte aanpak en het borgen van sectorale randvoorwaarden. In de volgende paragrafen staan de uitgangspunten van elk werkspoor beschreven. In vier verdiepingen worden de sporen verder toegelicht en uitgewerkt.

spoor 1 werken aan waarden

Voor een gewaardeerde melkveehouderij werkt elke melkveehouder op zijn bedrijf aan zes praktische waarden. Iedere melkveehouder doet dit op een manier die past bij de eigen persoonlijke kracht én bij de opgaven in het gebied. De zes waarden waaraan elk melkveebedrijf werkt zijn:

Hoogwaardige
voeding voor
iedereen

Rijke **natuur & biodiversiteit**
op en rondom
het bedrijf

Gezonde
bodem en
schoon **water**

Directe
bijdrage aan
realiseren van
klimaatdoelen

Dierwaardige
houderij met
gezonde
tevreden **koeien**

**Vitaal
platteland** om
te wonen en
te recreëren

Elke waarde heeft zijn eigen kracht, opgaven en blokkades. In bijlage 1 is dit per waarde uitgeschreven. Voor het gericht werken aan waarde staan voor LTO daarnaast een aantal overkoepelende uitgangspunten centraal:

Waarden in balans

De zes waarden op het bedrijf hangen samen. Ze kunnen schuren én kunnen elkaar versterken. Elk bedrijf zoekt de **best passende balans** tussen de waarden. Die balans is kwetsbaar voor invloeden van buiten! Té eenzijdig overheidsbeleid of té eenzijdige beloningen vanuit de keten, verstoren de balans op het bedrijf. Melkveehouders, politiek, beleid, sector en keten hebben allemaal de plicht om de waarden in **onderlinge samenhang** te behandelen.

Ruimte voor diversiteit

Het is van groot belang dat iedere melkveehouder de waarde op zijn bedrijf op zijn eigen **persoonlijke manier** kan invullen. Een manier die past bij de eigen persoonlijke kracht én bij de opgaven in het gebied. Generiek beleid en generieke oplossingen zijn de doodsteek voor dit ondernemerschap. Het is cruciaal dat beleid voldoende ruimte biedt voor **diversiteit van gebieden én bedrijven**.

Bijdrage is niet vrijblijvend

Diversiteit betekent geen vrijblijvendheid. Elke ondernemer en elk gebied mag worden **aangesproken en afgerekend** op de eigen bijdrage aan het realiseren van de doelen. Duidelijke gebiedsdoelen zijn daarom van groot belang. Een goede **monitoring van ieders bijdrage** is daarbij cruciaal. Met o.a. de Kringloopwijzer, Biodiversiteitsmonitor en KPI-systematiek ligt er een goede basis voor beproefde en transparante monitoring. Het is van belang dat er sector breed met dezelfde systemen en drempelwaarden wordt gewerkt.

Waarde is tweeledig

De waarde van een melkveebedrijf kan zitten in het **reduceren van de impact** die de productie van melk heeft voor de omgeving én kan zitten in de **positieve waarde** die een bedrijf heeft op zijn omgeving. Zo zit de waarde voor het klimaat niet alleen in het reduceren van methaanemissies (reductie van impact). Het zit ook in het opwekken van groen gas of duurzame elektriciteit. De waarde voor natuur- en biodiversiteit gaat niet alleen om reductie van stikstof, maar ook om o.a. weidevogelbeheer en kruidenrijk grasland. Elke waarde moet worden bekeken vanuit zowel de reductie van impact als de positieve bijdrage. Beide vormen verdienen beloning.

Waarden – opgaven – oplossingen – blokkades

In 'verdieping 1; werken aan waarden' staan de zes waarden verder uitgeschreven. Voor elke waarde zijn ook **duidelijke opgaven**, de meesten daarvan zijn verankerd in bestaand of voorgenomen beleid. De **oplossingen** die de melkveehouderij heeft om op elke waarde haar bijdrage te vergroten worden op een rij gezet. Evenals de **blokkades** die er nu zijn om die oplossingen breed in te kunnen passen

spoor 2 beloning van waarde

Dat wat waarde heeft, verdient beloning. Dat wat beloond wordt, groeit. Als de samenleving andere waarden vraagt, kan de melkveehouderij die leveren. Elke boer verdient een **eerlijk verdienmodel dat aansluit bij de waarde die wordt geleverd**. Op dit moment is dat onvoldoende het geval. Een analyse van de huidige beloningsstromen staat beschreven in bijlage 2. Om de gewenste omslag naar een nieuwe waardering te maken, moet de bestaande beloning veranderen. Voor de ontwikkeling van een eerlijkere beloning van waarde, hanteert LTO Melkveehouderij de volgende uitgangspunten:

De basis is ondernemerschap

Beloning vraagt ondernemerschap. Elke melkveehouder moet vanuit zijn eigen ondernemerschap werken aan de waarde die de omgeving vraagt en het antwoord dat het bedrijf kan bieden. Zo kan hij/zij op verschillende manieren inkomen halen op verschillende waarden. De mate waarin bedrijven slagen in het verbeteren van hun inkomen, hangt af van het eigen ondernemerschap én van de mogelijkheden die het bedrijf en het gebied hiervoor bieden.

Beloning begint in de keten

De beloning vanuit de keten voor de melk is de kurk waarop de meeste bedrijven drijven. Via het melkgeld worden ook andere waarden als voeding beloond. Internationaal groeit de bereidheid voor extra beloning op klimaat. Nationaal ontwikkelt de markt zich daarnaast richting beloning voor extra dierenwelzijn, natuur en biodiversiteit. Deze extra beloning is veelal tijdelijk en richt zich op voorlopers. Wanneer de gestelde doelen breed zijn gerealiseerd, vervalt de bonus. De bedrijfskosten voor het realiseren van die waarde moeten dan in de reguliere melkprijs worden opgenomen. Zo niet, dan bestaat het risico van terugval. Denk hierbij bijvoorbeeld aan weidegangpremie. De kracht van beloning uit de markt is groot en moet optimaal worden benut.

Beloon met aandacht voor balans in waarden op het bedrijf

De balans tussen de waarden op een bedrijf is kwetsbaar. Té eenzijdige beloning op één specifieke waarde verstoort de balans op het bedrijf. Te eenzijdige beloning voor bijvoorbeeld klimaat kan dan ten koste gaan van aandacht voor andere waarden. Beloners van waarde moeten zich daarvan bewust zijn en zich maximaal inspannen om waarden in onderlinge samenhang te belonen.

Zorg voor langjarige beloning groen-blaauwe diensten

Beloning buiten de keten begint bij een eerlijke vergoeding voor groen-blaauwe diensten op het melkveebedrijf. Via ANLB worden ook nu al melkveehouders vergoed voor deze diensten. Een uitbreiding van deze vergoedingen in hoogte, duur en gebieden is nodig. LTO pleit voor een structurele financiering van agrarisch natuur- en landschapsbeheer ter waarde van € 750 mln. per jaar.

Investeer in lokale beloningssystemen

Initiatieven die zich richten op het belonen van lokale waarde hebben grote potentie. Het is een manier om melkveehouders te belonen voor andere waarden dan alleen de productie van melk. Regionale beloningssystemen (zoals het [Markemodel](#) e.a.) stapelen beloningen van verschillende publieke en private partijen. Ze kijken integraal naar de opgaven in een gebied en naar de bijdrage die een bedrijf daaraan levert. Lokale beloning kan zorgen voor meer balans in beloning. Een eenzijdige beloning vanuit de markt op één waarde kan zo worden gecompenseerd door beloning op specifieke regionale waarden. De ontwikkeling van dit type regionale beloning moet worden versterkt. Nationaal moet worden geïnvesteerd in de ontwikkeling van regionaal gestuurde beloningssystemen die door een stapeling van beloningen bijdragen aan een beter rendement.

Bouw langjarig perspectief

Een duurzaam verdienmodel vraagt om langjarig perspectief. Met name in de beloning van publieke waarden wil een ondernemer zicht hebben op continuïteit van de beloning. Hiervoor is het nodig dat projectmatige en pilotmatige initiatieven écht worden omgezet in reguliere structuren. Meerjarig perspectief vraagt niet alleen om geld, maar ook versterking van organisatie. Denk hierbij aan de groeiende uitvoeringslast die o.a. bij de agrarische natuur collectieven wordt neergelegd.

Bied ruimte voor nieuw ondernemerschap

Wanneer melkveehouders zien dat er vraag is naar andere waarde, zullen zij nieuwe kansen zien om die te verwaarden. Bedrijven ontwikkelen nevenactiviteiten of slaan nieuwe richtingen in. Het is van groot belang dat de ruimte hiervoor wordt geboden in o.a. bestemmingsplannen, omgevingswet en concrete vergunningverlening. Die ruimte is nodig voor bestaande bedrijven, bedrijven die willen afbouwen en voor stoppende bedrijven.

Beloon ook transitie

Verdienmodellen voor nieuwe vormen van melkveehouderij zijn vooraf nooit zeker. Zelfs als het verdienmodel er goed uit ziet, dan kan de tijd die nodig is voor een omschakeling nog een grote drempel zijn. Transitiefondsen zijn nodig om deze drempel te verlagen. Overbruggingskredieten, garantstellingen en het delen van risico's van een overstap zorgen voor meer beweging en ontwikkeling op de bedrijven.

Beloning is meer dan geld alleen

Beloning is nodig voor een goed inkomen, maar draait uiteindelijk om meer dan geld alleen. Beloning van waarde zit ook in bijv.: ruimte in vergunningverlening, in voorrang bij toekenning nieuwe pachtcontracten en in direct contact en erkenning van lokale bewoners en (natuur)organisaties. Wanneer de basis voor een eerlijk inkomen is geborgd, is voor veel melkveehouders de verbinding in de lokale gemeenschap en de licence to operate minstens zo belangrijk als het geld

spoor 3

ondernemers- en gebiedsgerichte aanpak

Ontwikkeling naar een nieuwe waardering van de melkveehouderij ontstaat vanuit een intrinsieke motivatie van de melkveehouder. De motivatie om vanuit het eigen ondernemerschap bij te willen dragen. Zet de melkveehouder daarom zelf aan het stuur. Wat kan hij doen voor de opgaven van het gebied? En wat heeft hij nodig om die bijdrage te versnellen of te vergroten?

Werken aan boerenperspectief

De vragen, opgaven, kansen en oplossingen voor de melkveehouderij verschillen per gebied en per bedrijf. De antwoorden van ondernemers zullen en mogen daarom verschillen. Niet iedereen hoeft hetzelfde te doen. Sterker nog: de diversiteit van bedrijven is een kracht om te kunnen inspelen op de vele veranderende opgaven. In het '[Optimistisch manifest](#)' van LTO Nederland zijn meerdere transitiepaden voor bedrijven omschreven. Elke [melkveehouder zal zelf richting moeten kiezen](#) en vervolgens dat gekozen pad ook concreet gaan invullen. Dit is een persoonlijke zoektocht voor elke melkveehouder.

Melkveehouders verdienen ondersteuning bij die zoektocht. Hulp in de vorm van gesprekken aan de keukentafel met goede begeleiders. Gesprekken waarin de veehouder: erkenning krijgt voor wat hij al doet, zicht krijgt op de lokale opgaven en ruimte krijgt om te bepalen hoe hij met zijn bedrijf kan bijdragen aan die gebiedsdoelen. Er is [tijd, geld en gekwalificeerde menskracht](#) nodig om dit proces krachtig in gang te zetten. In het plan [Boerenperspectief](#) doen LTO en NAJK samen met initiatiefnemers BoerenNatuur, wij. land en de transitiecoalitie Voedsel een voorstel hoe zij dit willen oppakken. In bijlage 3 is de noodzaak voor een aanpak vanuit BoerenPerspectief nader toegelicht.

Beweging vanuit vertrouwen

Beweging vraagt vertrouwen van alle betrokkenen; vertrouwen in de toekomst, in de waarde van de melkveehouderij, in de bijdrage van onze melkveehouders en in de betrokkenheid van overheden en samenleving.

Vertrouwen is niet vanzelfsprekend. Onduidelijkheid, onzekerheid en onbetrouwbaarheid rondom het landbouwbeleid hebben in de melkveehouderij het geloof in de overheid doen verminderen. De overheid zal écht ruimte moeten geven aan gebieden om zelf met oplossingen te komen. Alleen vanuit een oprecht wederzijds vertrouwen kan gebouwd worden aan waardering en perspectief voor de melkveehouderij. Een helder perspectief op verdienvermogen zal daar sterk aan bijdragen. Overheid, maatschappelijke organisaties, retail, banken en de agri-business staan hiervoor nadrukkelijk samen aan de lat.

Borgen van het bottom-up proces

LTO zet zich ervoor in dat de ruimte (in tijd, geld en menskracht) voor de beschreven ondernemers- en gebiedsgerichte aanpak er komt en ook blijft. Wanneer resultaten even achterblijven, moet de strategie van bottom-up beweging niet worden losgelaten. Het vraagt geduld en vertrouwen in de aanpak. LTO wil dat borgen en bewaken.

Een bottom-up aanpak is niet vrijblijvend. Elk gebied en elk bedrijf is aanspreekbaar en afrekenbaar op zijn eigen specifieke bijdrage aan realisatie van de doelen. Daarom is regie nodig op het monitoren van de voortgang op de verschillende doelen. Met de Kringloopwijzer, Biodiversiteitsmonitor en KPI-systematiek ligt er een goede basis voor beproefde en transparante monitoring. Het is van belang dat er sector breed met dezelfde systemen en drempelwaarden wordt gewerkt.

Op basis van de monitoring zal steeds bepaald moeten worden welke extra stimulansen of maatregelen van deze partijen nodig zijn om resultaten te versterken of te versnellen.

spoor 4 borging van randvoorwaarden

Ontwikkeling van waarde op de melkveebedrijven start met helder zicht op ruimte voor ontwikkeling. Die ruimte voor ontwikkeling hangt af van vier cruciale randvoorwaarden: behoud van grond, afwezigheid van generieke krimpmaatregelen op bedrijfsniveau, afwezigheid van generieke bedrijfsnormen voor grondgebondenheid en financiële en juridische ruimte voor innovatie. LTO Melkveehouderij zet zich in voor de borging van deze vier randvoorwaarden.

Behoud van grond voor de melkveehouderij

De basis onder een gezonde melkveehouderij is grond. Behoud van voldoende landbouwgrond is van belang voor de levensvatbaarheid van de melkveehouderij en is cruciaal om als sector te kunnen zorgen voor bodem- en waterkwaliteit, natuur, biodiversiteit en behoud van landschapselementen. Alleen voldoende grond maakt duurzaam renderend melkveehouden mogelijk.

Er is een steeds toenemende vraag om grond, van buiten én van binnen de sector. Woningbouw, infrastructuur, duurzame energie en natuur- en waterdoelen leggen allemaal een claim op ruimte. Binnen de sector zoeken bedrijven naar meer grond om hun mest te kunnen plaatsten en meer eigen (kracht)voer te kunnen telen. In bijlage 4 is die behoefte aan grond verder uitgediept.

Behoud van voldoende landbouwgrond voor de melkveehouderij vraagt om een planologische visie op de (grondgebonden) voedselproductie. Dat begint op nationaal niveau, met vervolgens een doorvertaling naar provinciaal en regionaal niveau. Grondgebruik kan waar nodig gecombineerd worden met overige functies zoals natuur, water en biodiversiteit.

Een gezonde bedrijfsstructuur voor melkveebedrijven van de toekomst vraagt daarnaast om: flexibele instrumenten voor grondmobiliteit, nieuwe en toegankelijke vormen van grondfinanciering en nieuwe ruilverkavelingen. Hierover moeten passende garanties worden vastgelegd.

Geen generieke krimpmaatregelen op bedrijfsniveau

Sectorale krimp is nooit een doel op zich, maar kan wel het gevolg zijn van veranderende opgaven. De verwachting is dat de melkveehouderijsector in Nederland de komende jaren zal krimpen in zowel volume als omvang. Dit is een direct gevolg van: de aangekondigde krimp van de sectorplafonds voor stikstof en fosfaat, het verlies van derogatie, de vrijwillige opkoopregeling, de autonome afname van bedrijven, de afroeping van fosfaatrechten bij overdracht en de toenemende druk op grond. De verwachting is dat deze invloeden samen zorgen voor een krimp van het aantal koeien van 20 procent in 2035. Deze krimp draagt direct bij aan de realisatie van de doelstellingen op o.a. stikstof en klimaat.

Toekomstgerichte melkveehouders moeten gericht kunnen investeren in de toekomst van het bedrijf. Daarvoor moet een ondernemer zekerheid hebben dat het aantal koeien waarop hij zijn investering baseert, ook daadwerkelijk behouden kan worden. Zonder die zekerheid is geen investering te

verantwoorden. Generieke krimpmaatregelen leggen bedrijfseconomisch en psychologisch een ongeken- de last neer bij individuele bedrijven.

Wanneer sectorale krimp noodzakelijk is om sectoropgaven te realiseren (zoals bij fosfaat of stikstof), mag dit nooit generiek worden vertaald in krimp per bedrijf. Dus niet via generieke kortingspercentages op bestaande (fosfaat) rechten van individuele bedrijven. Sectorale krimp kan wel worden ingevuld via vrijwillige opkoop van bedrijven (en rechten) tegen marktwaarde, of via een verhoging van afromingspercentages bij verkoop van (fosfaat)rechten, anders dan bij bedrijfsoverdracht binnen de familie. Hiervoor moeten sector en bedrijven wel de tijd krijgen.

Geen generieke maatregelen voor grondgebondenheid op bedrijfsniveau

Politiek bestaat er druk om grondgebondenheid van melkveebedrijven wettelijk te verankeren. Daarbij denkt men aan maximale GVE-normen/ha voor elk melkveebedrijf. Bij de onderhandelingen over het Landbouwakkoord bleek dat hier vooral politieke redenen onder liggen. LTO melkveehouderij onderschrijft de ambitie om sectoraal het grondgebonden karakter van de melkveehouderij te behouden. Tegelijkertijd staat ze voor ruimte voor ondernemerschap van de melkveehouders.

De melkveehouderij is een van de meest grondgebonden veehouderijsectoren in Nederland. De mate van grondgebondenheid van individuele melkveebedrijven loopt sterk uiteen. Een bedrijfsnorm voor grondgebondenheid grijpt sterk in op de ruimte voor ondernemerschap.

Bedrijven die minder grondgebonden zijn, worden met een vaste GVE/norm feitelijk gedwongen om mestplaatsing en voerproductie meer op eigen bedrijf te doen. Die verplichting staat los van de manier waarop zij de plaatsing van mest en de aanvoer van hun voer nu geregeld hebben. Feitelijk worden ze gedwongen om grond aan te kopen, terwijl dit qua beschikbaarheid en financierbaarheid bijna nergens mogelijk is.

Daarbij komt dat reeds ingezette maatregelen al bijdragen aan de gestelde doelen rondom emissiebeperking en waterkwaliteit. Door het verlies van derogatie wordt er veel minder mest uitgereden per hectare. Bovendien verwachten we een krimp van 20% van de veestapel door ingezet beleid. Dit alles samen zorgt direct voor een bijdrage aan het halen van de doelen op stikstof en klimaat.

De introductie van een GVE-norm op bedrijfsniveau is daarom: onnodig, ineffectief en grijpt onverantwoord diep in op bedrijven en regio's. Het is voor LTO dus ook op geen enkele wijze verdedigbaar als generieke oplossing voor gestelde doelen.

Financiële en juridische ruimte voor innovatie

De beschreven ontwikkelingen naar een gewaardeerde melkveehouderij vragen om innovatie op veel melkveebedrijven. Dit kan innovatie zijn in management, in techniek, in ketensamenwerking en in verdienmodel. Ook ruimte voor deze innovaties moet vooraf worden geborgd. Daarbij gaat het om zowel financiële ruimte als juridische ruimte. Financiële ruimte zorgt ervoor dat innovaties kunnen worden ontwikkeld, getest, uitgerold en toegepast op bedrijven. Subsidies zijn nodig om versnelde investering te stimuleren. Juridische ruimte moet ervoor zorgen dat nieuwe managementmaatregelen en techniek die een bewezen bijdrage leveren aan de opgaven, als dusdanig erkend worden. Deze maatregelen moeten een blijvende basis kunnen vormen voor vergunningen.

De inzet van LTO

LTO zet zich in om samen met anderen een gewaardeerde melkveehouderij waar te maken. Dat doen we in de vier werksporen op de volgende manier:

Om gericht te kunnen **werken aan waarde**, zet LTO in op:

- ✓ Expliciete erkenning van de waarde van de melkveehouderij vanuit overheid en samenleving;
- ✓ Ruimte voor diversiteit in oplossingen op het erf en voorkomen van elke vorm van generieke kortingen;
- ✓ Ontwikkeling van heldere en praktische vormen van aanspreekbaarheid en afrekenbaarheid op opgaven;
- ✓ Gerichte actieplannen per thema, waarbij de samenhang tussen de zes waarden altijd wordt bewaakt.

Voor de **eerlijke beloning van gerealiseerde waarde** zet LTO zich in voor:

- ✓ Agenderen van structurele en gebalanceerde beloning op alle waarden;
- ✓ Vergroten van keten beloning voor duurzaamheidswaarden;
- ✓ Zorg voor langjarige beloning groen- blauwe diensten;
- ✓ Structurele uitrol gebiedsbeloning voor lokale waarden;
- ✓ Verder uitwerken en doorontwikkelen van (bestaande) betrouwbare en eenduidige meetsystematieken;
- ✓ Herziening GLB die zich meer richt op bijdragen aan de zes waarden.

Voor een **ondernemers- en gebiedsgerichte aanpak** zet LTO zich in voor:

- ✓ Voldoende tijd, geld en menskracht voor plan [BoerenPerspectief](#);
- ✓ Duidelijkheid over doelen en opgaven per gebied, zodat gewerkt wordt met doel- in plaats van middelsturing;
- ✓ Een goede monitoring van resultaten op gebied- en bedrijfsniveau;
- ✓ Voldoende ruimte voor ondernemerschap voor innoverende, verplaatsende en stoppende melkveehouders;
- ✓ Voor het zichtbaar maken en erkend krijgen van praktische oplossingen op het erf;
- ✓ Richting de eigen achterban zetten we in op een gezamenlijke agenda, stimuleren van ondernemerschap, waardering van onderlinge diversiteit, toegang tot kennis en wederzijds vertrouwen.

Voor het **borgen van sectorale randvoorwaarden** zet LTO zich in voor:

- ✓ Behoud van voldoende grond voor melkveehouderij;
- ✓ Ontwikkeling van instrumenten voor grondmobiliteit en -financiering, waaronder een goed functionerende grondbank;
- ✓ Langdurige pachtcontracten vanuit overheden en terrein beherende organisaties;
- ✓ Krimp alleen via vrijwillige opkoop en afoming bij niet familiale overdracht van rechten;
- ✓ Behoud grondgebondenkarakter van de sector, maar niet via GVE-norm op bedrijfsniveau;
- ✓ Juridische en financiële ruimte voor innovatie en toepassing ervan.

Langs deze lijnen werken we aan een melkveehouderij met perspectief. Een sector die iets kleiner is dan nu, die zal extensiveren, maar tegelijkertijd een grotere diversiteit aan bedrijven zal kennen. Bovenal een sector die vanuit kracht een gewaardeerde plek heeft in ons landschap, onze maatschappij en onze samenleving. Melkveehouders krijgen de ruimte om vanuit hun eigen ondernemerschap bij te dragen aan waarde voor markt en maatschappij; een melkveehouderij met perspectief. Dat doen ze zelf en dat doen we samen. Want toekomst maak je zelf, maar niet alleen!

BIJLAGE 1: ZES WAARDEN VAN DE MELKVEEHOUDERIJ

Voor een gewaardeerde melkveehouderij werkt elke melkveehouder op zijn bedrijf gericht aan zes praktische waarden. Iedere melkveehouder vult deze waarden in op een manier die past bij de eigen persoonlijke kracht én bij de concrete opgaven in het gebied. Elk van die waarden kent zijn eigen opgaves, blokkades en ook oplossingen. Voor elke waarde heeft LTO haar inzet bepaald, zonder daarbij de samenhang tussen die waarden uit het oog te verliezen.

HOOGWAARDIGE VOEDING VOOR IEDEREEN

De melkveehouderij zorgt voor voedsel met hoogwaardige voedingsstoffen voor de mens. Voedingsstoffen die nog eens extra van waarde zijn voor kwetsbare groepen zoals jonge kinderen en ouderen. De bronnen voor die voeding zijn gras en reststromen die de mens zelf niet kan verteren. Onze koeien maken hier waardevolle melk en vlees van. Dit wordt verwerkt tot lekkere, gezonde en hoogwaardige voedingsproducten voor iedereen.

Belangrijkste opgaven

2030

De maatschappelijke vraag om voedselproductie goed te combineren met een minimale klimaat impact en het in stand houden en verbeteren van biodiversiteit en een goed en dierwaardig leven van de koe.

Nederland wil voorloper zijn in **kringlooplandbouw**.

De ambitie dat **15% van het landbouwooppervlak** voor biologische landbouw gebruikt wordt in 2030.

Oplossingen en dilemma's

Produceren van goede voeding is de basis voor elke melkveehouder. Het dilemma is hoe je een kwalitatieve en betaalbare voedselproductie steeds weer weet te combineren met zorg voor bodem en water, een positieve klimaatbijdrage, zorg voor biodiversiteit en natuur en meer zorg voor de koe. De steeds stapelende eisen en wensen geeft grote uitdagingen in het huidige systeem.

Een veelgehoorde oplossing is het extensiveren van de melkveehouderij. Daarvoor is het belangrijk dat de melkveehouder voldoende grond onder zijn bedrijf weet te behouden en verkrijgen. Door de concurrentie op de grondmarkt en hoge prijzen is het moeilijk om hier een verdienmodel bij te realiseren. De sector wil ook graag leveren op duurzaamheid en dierwaardigheid, samen met extensiveren resulteert dit in een hogere kostprijs.

Een goede en eerlijke prijs voor onze producten is cruciaal. Momenteel gelden in de internationale markt waarin we opereren niet overal dezelfde eisen. Dat zet onze concurrentiepositie internationaal onder druk. Daarom is een gelijk speelveld op minimum-eisen in internationale - en binnen de Europese -markt belangrijk. Daarmee kunnen we ook onze waarde op het gebied van verduurzaming tot exportproduct maken en onze leidende rol in de internationale zuivelmarkt behouden.

Door de transitie zullen de kosten stijgen. De financiële risico's hiervan kunnen en mogen niet alleen bij de melkveehouders liggen. Daarom zullen er duidelijke afspraken en (prijs gerelateerde) systematieken moeten komen zodat de melkveehouder tenminste kostendekkend (inclusief arbeid) deze transitie kan uitvoeren. Dit zal onder leiding van de overheid moeten plaatsvinden, vanzelfsprekend met medewerking van de melkveehouderij, de zuivelindustrie en de supermarkten.

Daarnaast is duidelijkheid en consistentie in beleid, sturing op strategische doelen in plaats van op middelen en juridische zekerheid noodzakelijk.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ Inzetten op een gelijk speelveld op Europees en wereldwijd niveau;
- ✓ Impact bepalen van internationale handelsverdragen en Europese wetgeving en daarop onze lobby Europees en landelijk inzetten;
- ✓ Het verschillende beleid blijven toetsen op integraliteit, praktische toepasbaarheid en doelmatigheid, waarbij voedselproductie een hoofdtaak van de melkveehouderij blijft;
- ✓ In gesprek gaan over een eerlijke verdeling van een hogere kostprijs en de rol daarin van de keten en van overheden.

EEN GEZONDE BODEM EN SCHOON WATER

De melkveehouderij beheert bijna 20% van het Nederlands oppervlak. Het grootste deel daarvan is grasland. Met goed beheer van ons (gras)land geven we waarde aan de bodem: de mest van onze koeien voedt de bodemvruchtbaarheid, met ons beheer zorgen we voor een rijk bodemleven. Ons grasland houdt veel water vast en werkt ook filterend. Zo dragen we ook bij aan waterberging en schoon grond- en oppervlaktewater.

Belangrijkste opgaven

- 2023** Voorbereidingen Europese bodemgezondheidswet en Europese verordening duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen.
- 2025** Bijstelling van de mestplafonds en NV-gebieden in het kader van de derogatiebeschikking. Het vervallen van derogatie.
- 2026** Uiterlijk in 2027 moeten lidstaten van de Europese Unie de doelen van de Kaderrichtlijn Water hebben gehaald of op zijn minst alle maatregelen hebben genomen om dat mogelijk te maken.
- 2032** Grondgebonden melkveehouderij.

Oplossingen en dilemma's

De melkveehouderij kan niet zonder gezonde bodem en schoon water. Deze waarde is net zo van belang voor de melkveesector zelf als voor haar omgeving. Een goede omgang met ons grasland en dierlijke mest helpen deze uitdaging op te pakken.

Grasland draagt bij aan een gezonde bodem omdat het een meerjarig gewas is en in veel gevallen zelfs blijvend. Het bodemleven krijgt hierdoor de ruimte om te ontwikkelen en te floreren. Ook dierlijke mest draagt bij aan een gezonde bodem door het leveren van de juiste nutriënten, organische stof, sporen en schimmels. Door het verlies van derogatie is het gebruik van dierlijke mest ernstig beperkt. Om de potentie van onze gronden te blijven benutten zal de beperking op dierlijke mest leiden tot een toename op het gebruik van kunstmest. Het is zonde en kostbaar om de dierlijke mest te moeten afvoeren en kunstmest te moeten aankopen. Het heeft daarnaast een negatief effect op de CO2 footprint van het bedrijf.

Grasland levert een grote bijdrage op schoon water. Grasland filtert het water en vermindert het uit- en afspoelingsrisico van meststoffen. De waterkwaliteit onder derogatiebedrijven is aantoonbaar beter dan bij anderen. De nu geldende beperkingen op bufferstroken en sommige beekdalen passen niet bij de eigenschappen van grasland. Verlies van de derogatie veroorzaakt ook druk op het aandeel grasland. Doordat de kosten voor kunstmest en mestafvoer stijgen, zullen meer bedrijven grasland omzetten naar andere -meer rendabele- voedergewassen. Deze gewassen hebben over het algemeen een mindere positieve bijdrage op bodemgezondheid en waterkwaliteit.

De derogatiebeschikking schrijft een verlaging van de mestplafonds voor in 2025. De totale stikstof en fosfaatproductie moet daarom dalen. In 2020 is dit voor een belangrijk deel gerealiseerd via het voerspoor, maar die rek is er nu voor het grootste deel uit. Dieren hebben fosfaat in de voeding nodig, een verdere verlaging heeft negatieve gevolgen voor de diergezondheid. De lagere fosfaatproductie kan worden gerealiseerd met een combinatie van een hoger afomingspercentage bij transacties van fosfaatrechten (buiten de familie om) en vrijwillige opkoop vanwege de stikstofmaatregelen. Een generieke fosfaatkorting op bedrijfsniveau is voor LTO onbespreekbaar.

Tot slot legt de politieke druk van grondgebondenheid op bedrijfsniveau een grote druk op de sector. LTO Melkveehouderij onderschrijft de ambitie om sectoraal het grondgebonden karakter van de melkveehouderij te behouden, maar een GVE-norm op bedrijfsniveau is voor LTO op geen enkele wijze verdedigbaar als oplossing voor gestelde doelen. Dit is onnodig, ineffectief en onverantwoord.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ Europese toelating van verwerkte dierlijke mest (RENURE) als kunstmestvervanger om zo de bemestingsruimte optimaal te benutten en kunstmest geleidelijk uit te faseren;
- ✓ Beleid en regelingen die de economische waarde van grasland opwaarderen, zodat het telen van gras aantrekkelijker wordt;
- ✓ Provincie en waterschap meer ruimte geven voor gebiedsgericht maatwerk om zo verbeteringen in het lokale watersysteem te bereiken. Daarbij is meer bedrijfsspecifiek meten van waterkwaliteit van belang voor kennis en inzicht;
- ✓ Doorhalen en een hoger afomingspercentage bij transacties van fosfaatrechten en voldoende tijd om via vrijwillige opkoop de veestapel terug te brengen;
- ✓ De discussie over grondgebondenheid is voorlopig niet voorbij. We moeten inbreng leveren door een scherpe afbakening van de problemen waar een grondgebonden melkveehouderij een oplossing voor zou kunnen zijn;
- ✓ Wetgeving die hetzelfde doel nastreeft als het doel van grondgebondenheid opheffen (milieukwaliteit op orde is geen korting op gebruiksnormen voor dierlijke mest).

BIJDRAGE AAN REALISATIE VAN KLIMAATDOELEN

Melkveebedrijven leveren een bijdrage aan het halen van klimaatdoelen. Dit doen we door de productie van duurzame energie uit mest, wind en zon. Zowel voor eigen gebruik als voor onze omgeving. Met ons blijvend grasland leggen we CO₂ vast in de bodem. Door reductie van eigen energiegebruik en emissies zorgen we voor een lage footprint van het voedsel voor de consument.

Belangrijkste opgaven

2030

In het ontwerp Beleidsprogramma Klimaat staat een opgave voor land- en tuinbouw van **5 Mton reductie aan CO₂ equivalenten broeikasgasemissie** in 2030. Deze 5 Mton is niet onderverdeeld per sector, maar naar verwachting staat de melkveehouderij aan de lat voor een reductie van minimaal **2,35 Mton**.

Voor veenweiden is een opgave van 1 Mton broeikasgasemissiereductie in 2030 afgesproken, te realiseren door **10.000 ha om te zetten van landbouwgrond naar agrarische natuur en natte teelten** en bij **80.000 ha** te kijken naar het **verhogen van grondwaterstanden**, toepassing van **infiltratie- en innovatieve drainagetechnieken** en **bodemmaatregelen**.

2 miljard kuub groengasproductie: de huidige groengasproductiecapaciteit bedraagt slechts 220 miljoen kuub per jaar.

2050

In 2050 wil Nederland **klimaatneutraal** zijn.

Oplossingen en dilemma's

De melkveehouderij levert haar bijdrage aan de klimaatdoelen. Daarbij is het van belang te erkennen dat een koe geen fabriek is. Melkveehouders kunnen niet verantwoordelijk worden gehouden voor de emissies vanuit natuurlijke processen. Er zal altijd een natuurlijke restemissie blijven. Voor 2050 is een goede onderbouwing van de restemissie voor de melkveehouderij van belang. Daar waar het gaat om emissie veroorzaakt door menselijk handelen (door o.a. gebruik van fossiele energie) heeft de melkveehouderij in 2050 ook een opdracht klimaatneutraal te worden. Met betrekking tot de niet vermijdbare emissies kunnen bijvoorbeeld via voermaatregelen op korte termijn reducties worden behaald.

Voor bedrijven waar dat in de bedrijfsvoering past, is ook het vergisten van mest een verdienmodel en een manier om methaan te reduceren. Door mest op te waarderen tot meststoffen met eenzelfde werking als kunstmest (RENURE) heeft de sector minder kunstmest nodig.

Als gevolg van autonome ontwikkelingen, bestaand beleid (afroaming fosfaatrechten bij overdracht) en ingezet beleid (vrijwillige opkoop) zal naar verwachting een geleidelijke daling van het aantal koeien optreden van 20% in 2035. Dit is naar verwachting goed voor een reductie van ongeveer 1,84 Mton.

Dan zijn er nog de inspanningen van de sector die niet toegekend worden aan land- en tuinbouw. Een voorbeeld hiervan is de productie van duurzame energie. Via de National Emission Model for Agriculture (NEMA) zal inzichtelijk moeten worden gemaakt wat de bijdrage aan emissiereductie vanuit de land- en tuinbouw in andere sectoren is. Deze elders vermeden emissies dienen te worden gebruikt om de emissies uit natuurlijke processen te salderen tot klimaatneutraliteit.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ Het leveren van een goede onderbouwing voor het reductiepotentieel voor de melkveehouderij tot 2050. De restemissie die over blijft, dient te worden vastgelegd als doelstelling en kan niet zomaar worden aangepast;
- ✓ Een actieve lobby bij de Europese Commissie voor de toelating van RENURE;
- ✓ Het gesprek aangaan met de overheid en Wageningen University & Research voor een eerlijke berekening van de emissiereductie van de Land- en Tuinbouw;
- ✓ Erkenning door de overheid van het instrument carbon footprint monitor om bedrijfsspecifiek te monitoren;
- ✓ Het beschikbaar komen van een financieel pakket vanuit de overheid voor het nemen van maatregelen door de melkveehouder (zoals investeringsregelingen, vergoedingen onrendabele toppen en fiscale faciliteiten).

EEN RIJKE NATUUR & BIODIVERSITEIT OP EN RONDOM HET BEDRIJF

Elk melkveebedrijf is van waarde voor natuur en biodiversiteit. Onze bedrijven bieden een thuis aan een grote diversiteit flora en fauna (weidevogels, bloemrijke kruiden, boom singels, slootranden etc.). Op ons bedrijf zorgen we voor het beheer van die biodiversiteit. Daarmee dragen we zorg voor ons oer-Hollandse weidelandschap.

Belangrijkste opgaven

- 2023** Voorbereidingen Europese natuurherstelwet
- 2027** In het kader van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) richten de provincies voor het einde van 2027 nog 34.000 hectare nieuwe natuur in.
- 2030** Met de bossenstrategie wordt 37.400 hectare nieuw bos gerealiseerd, waarvan 15.000 ha bosuitbreiding binnen NNN kan worden gerealiseerd.
- 2035** Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) bevat stikstofreductie doelen voor 2035: van het stikstofgevoelige areaal binnen Natura 2000-gebieden moet 74% onder de kritische depositie waarden (KDW) worden gebracht. Dit komt neer op een reductie van 41% ammoniak door de landbouw.
- 2050** 10% groenblauwe dooradering in het landelijk gebied in 2050 wat neerkomt op ongeveer 223.700 hectare.

Oplossingen en dilemma's

De melkveehouderij draagt bij aan landschap en natuur, maar de opgaven leiden ook tot een aantal dilemma's. De natuuropgaven gaan veelal ten koste van beschikbare landbouwgrond. Tegelijkertijd heeft de melkveehouderij meer grond nodig om te kunnen extensiveren. Dit is alleen oplosbaar wanneer de grens tussen landbouw en natuur minder rigide wordt gehanteerd. Een melkveehouder kan op het eigen bedrijf meer investeren in natuur, biodiversiteit en landschapselementen. Of ervoor kiezen om bestaande natuurgebieden te beheren, rechtstreeks voor de overheid of in opdracht van een huidig terrein beherende organisatie.

Investeren in natuur, biodiversiteit en landschapselementen betekent voor de melkveehouder in veel gevallen een lagere productie. Daarom dient er een marktconforme vergoeding voor de geleverde diensten voor natuur en biodiversiteit te worden betaald. Naast structurele financiering is een langjarig contract cruciaal om de bedrijfsvoering aan te kunnen passen. Met behulp van gedragen KPI's en een goed ingerichte uniforme monitoring kan de impact van melkveebedrijven op biodiversiteit meetbaar en inzichtelijk worden gemaakt. De Biodiversiteitsmonitor die in de melkveehouderij reeds in gebruik is kan een hulpmiddel zijn om beloningen vanuit verschillende partijen te stapelen.

Door het ontbreken van de dialoog tussen de overheid en de sector is er nog steeds geen haalbare stikstofaanpak om de natuur te herstellen. Voor een geslaagde stikstofaanpak geldt allereerst dat PAS-melders en interimers worden gelegaliseerd. Daarnaast zou de KDW op termijn uit de wet moeten. Verder zijn de borging van managementmaatregelen en technische innovaties randvoorwaarden om stappen te zetten in de reductie van (ammoniak)emissies. Met het invoeren van een Afrekenbare Stoffen Balans (ASB) en sensoren staan melkveehouders zelf aan de lat om op bedrijfsniveau emissies te meten en te monitoren.

LTO blijft zich inspannen om met overheden en andere organisaties tot passende en realistische afspraken te komen die de landbouw een eerlijke toekomst bieden.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ Inzetten op een structurele overheidsfinanciering van € 750 mln. per jaar voor groen- blauwe diensten met een looptijd van 18 jaar;
- ✓ Het toekomstige GLB laten aansluiten bij de waardering voor biodiversiteit;
- ✓ Het project 1001 ha kruidenrijk grasland verder uitbreiden, zodat melkveehouders zonder extra kosten een bijdrage leveren aan biodiversiteit;
- ✓ Ontwikkelen van een gedragen meetsystematiek die de (positieve) impact van het individuele melkveehouderijbedrijf op biodiversiteit inzichtelijk maakt;
- ✓ Via het Convenant Regieorgaan Versnellen innovatie emissiereductie duurzame veehouderij stappen zetten op het gebied van managementmaatregelen, technische innovatie en real-time meten;
- ✓ Aandacht blijven vragen voor het legaliseren van PAS-melders en interimers.

EEN DIERWAARDIGE VEEHOUDERIJ MET GEZONDE TEVREDEN KOEIEN

De koe op onze bedrijven is het Hollandse icoon. Gezonde en tevreden koeien en kalveren zijn het fundament onder alle waarde die we bieden. Daarom staat goede zorg voor de gezondheid en het welzijn van de koe op onze bedrijven altijd centraal. Aan de basis staan de zes principes, zoals geformuleerd door de Raad voor Dierenaangelegenheden.

Belangrijkste opgaven

2023

Convenant dierwaardige veehouderij als invulling van het amendement op de Wet Dieren, waarbij de focus ligt op stalaanpassingen, ingrepen en kalf bij de koe.

NVWA heeft aangekondigd naar een 'objectieve en uniforme, wetenschappelijk geborgde beoordelingscriteria van **transportwaardigheid** voor melkkoeien' te willen.

2027 Herziening van de Europese wetgeving op het gebied van dierenwelzijn.

2030 De private doelstellingen van Duurzame Zuivelketen, te lezen: de levensduur van melkkoeien verantwoord te verhogen, de zorg voor jonge dieren te optimaliseren, het lage niveau van antibioticagebruik in stand te houden en weidegang te stimuleren.

Oplossingen en dilemma's

In Nederland gelden hoge standaarden voor dierenwelzijn en diergezondheid. Vanuit de maatschappij blijft de aandacht voor dierenwelzijn toenemen. Melkveehouders staan voor een goed welzijn van de koeien, maar lopen daarbij ook aan tegen het feit dat aanpassingen ten behoeve van dierenwelzijn ook negatieve gevolgen kunnen hebben op andere waarden; op diergezondheid (bijv. transmissies van ziektekiemen), veiligheid (bijv. koeien met hoorns) en ook emissies (bijv. open stallen). Bovendien zijn stalaanpassingen relatief duur en kennen een lang investeringstermijn. Dierenwelzijn zal altijd in samenhang met andere aspecten moeten worden bekeken en verbeterd. Een pilot met de stallen van de toekomst zorgt ervoor dat melkveehouders kunnen experimenteren met stalsystemen waarbij én dierenwelzijn én emissiereductie centraal staan.

Daarnaast wil de sector KalfOK en KoeMonitor verder optimaliseren: instrumenten waarbij meten aan het dier centraal staat. Door te blijven investeren in onderzoeken over diergezondheid en dierenwelzijn, blijven we als sector de zorg voor onze dieren verbeteren. Op korte termijn blijft klauwgezondheid een punt van aandacht. Hetzelfde geldt voor weidegang. Ontwikkelingen als het verlies van derogatie, warmere zomers, het terugbrengen van de weidegangtoeslag en de opkomst van de wolf beïnvloeden weidegang negatief.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ Een actieve lobby richting de Nederlandse overheid en de Europese Unie om te komen tot regelgeving voor dierenwelzijn die aansluit bij de praktijk en het level-playingfield in Europa faciliteert;
- ✓ Een plan van aanpak met de verschillende stakeholders binnen de melkveehouderij om klauwgezondheid weer op de kaart te zetten;
- ✓ Het stimuleren van weidegang om maatschappelijk draagvlak te behouden;
- ✓ Met het Routeplan Goede zorg voor het Kalf werken we samen met de kalversector, transporteurs en handelaren aan het verder verbeteren van de zorg voor het kalf.

EEN VITAAL PLATTELAND

Het melkveebedrijf is dé plek waar voedselproductie, natuur en het boerenleven van dichtbij kunnen worden ervaren. Door middel van educatie, recreatie, verblijf en dagbesteding deelt de melkveehouderij dit met heel diverse doelgroepen. Elk melkveebedrijf draagt daarnaast in sterke en innovatieve ketens direct bij aan werkgelegenheid en economie van ons land.

Belangrijkste opgaven

De effecten van een versnelde afname van het aantal melkveehouders door (voorgenomen) beleid op de leefbaarheid van het platteland (zie [het onderzoek van Stimuland](#)).

Beschikbaarheid van personeel.

Het imago van de melkveehouderij.

Oplossingen en dilemma's

De komende jaren gaat er in de melkveehouderij steeds meer een beroep gedaan worden op het ondernemerschap. Er zal meer ruimte moeten zijn voor aanvullende activiteiten op het erf om een goed verdienmodel te kunnen realiseren. Om de potentie van de multifunctionele landbouw te verzilveren is het van belang dat dit meer collectief wordt georganiseerd en zichtbaar wordt bij beleidsmakers.

Er is veel onwetendheid over functies binnen de sector en de mogelijkheden die er zijn om erin te werken. Daarbij komt dat bedrijfsopvolging een punt van aandacht blijft. Investeren in het onderwijs, imago van de melkveehouderij en goed fiscale regelingen dragen bij aan een economisch gezonde sector.

Al met al dragen vitale melkveebedrijven op veel manieren bij aan een vitaal platteland. Het is van groot belang dat dit in alle afwegingen rondom de toekomst van de sector door alle belanghebbenden wordt erkend en meegewogen.

Actiepunten LTO Melkveehouderij voor de komende 1000 dagen

- ✓ De sector positief onder de aandacht brengen (ook als werkgever) door te werken aan initiatieven die het imago versterken;
- ✓ In samenwerkingsverbanden met relevante stakeholders ondernemers én hun medewerkers stimuleren om te blijven investeren in kennis en vaardigheden om toekomstgericht te kunnen blijven ondernemen.

BIJLAGE 2: VAN BESTAANDE NAAR NIEUWE BELONING

Elke melkveehouder verdient een eerlijke beloning voor de waarde die hij/zij levert. Op dit moment is dat nog niet het geval. Om de gewenste omslag naar een nieuwe waardering te maken, moet de bestaande beloning daarom wezenlijk veranderen.

Om de gewenste omslag te schetsen, geven we eerst een beeld van de bestaande beloning van waarde en daarna de uitgangspunten waarlangs beloning moet worden aangepast en versterkt. Bij uitwerking van het verdienmodel gaan we vooral in op de financiële vergoeding van waarde. Maar beloning in geld is niet het enige dat telt. Beloning zit ook in bijv.: ruimte in vergunningverlening, in voorrang bij toekenning nieuwe pachtcontracten of in direct contact en erkenning van lokale bewoners en (natuur)organisaties. Zo gauw de basis voor een eerlijk inkomen is geborgd, is voor veel melkveehouders de erkenning in de lokale gemeenschap net zo belangrijk als alleen het geld.

Beloning vanuit ondernemerschap

Ondernemerschap is de basis voor beloning. Elke melkveehouder kijkt en kiest nu al zelf hoe hij op ondernemende wijze een eerlijk inkomen kan halen uit zijn eigen bedrijf. Daarbij zal altijd worden gekeken naar de kosten, de opbrengsten en de benodigde arbeid die het werken aan een specifieke waarde vraagt. Elke melkveehouder maakt hierin zijn eigen afwegingen in strategie, onderscheidende waarde en (neven) activiteiten.

Inkomensverbetering kan zitten in het verminderen van kosten door een lagere input (door bijvoorbeeld minder kunstmestgebruik of lager eiwit in het rantsoen). Het kan ook zitten in extra inkomsten door bijvoorbeeld de verkoop van nieuwe producten of diensten (denk aan bijv. duurzame energie, huisverkoop, educatie, recreatie). Ook zie je initiatieven die risico's verminderen (en relaties versterken) door mensen mee te laten investeren (met arbeid of geld) in het bedrijf.

De mate waarin bedrijven daadwerkelijk slagen in het verbeteren van hun inkomen hangt sterk af van het eigen ondernemerschap én van de mogelijkheden die het gebied hiervoor biedt.

Beloning vanuit de keten en consument

Veruit de belangrijkste inkomsten voor een melkveebedrijf komen nu vanuit de keten. Elke melkveehouder wordt beloond voor het hoogwaardige voedsel (m.n. melk) dat hij produceert. Zuivelverwerkers verwerken deze melk en zetten zich in om de producten optimaal te verwaarden. De melkprijs fluctueert afhankelijk van vraag en aanbod. Uitbetaling aan de boer varieert daarnaast op basis van de gehalten aan vet en eiwit en van de kwaliteit van de geleverde melk.

Boven op de melkprijs beloont de keten ook steeds meer aspecten die betrekking hebben op de manier van productie. Met afnemers worden afspraken gemaakt over een meerprijs op het product voor die aspecten waaraan zij extra waarde hechten zoals o.a. CO2 footprint, weidegang of zorg voor natuur. Die meerprijs is nodig om de meerkosten te dekken. Het grootste deel van die meerprijs vloeit terug naar het erf. Melkveehouders die al produceerden volgens de gevraagde standaard krijgen daarmee een beloning voor de extra waarde (op klimaat, natuur of dierenwelzijn) die ze al produceerden. Melkveehouders die dat nog niet deden, worden door de meerprijs gestimuleerd om de hiervoor benodigde investeringen en inspanningen te doen.

Deze beloning wordt beperkt door de afzet. Het afzetvolume van melk met specifieke kenmerken bepaalt hoeveel melkveehouders beloond kunnen worden voor meer dan de melk alleen. Wanneer de afzet achterblijft, wordt slechts een deel van de bedrijven beloond voor de meerwaarde (op klimaat, natuur of dierenwelzijn) die ze produceren.

Een tweede beperking ligt in de relevante waarden. Niet elke waarde die een melkveebedrijf heeft is te vermarkten. Zeker niet op een sterk internationale markt. Internationale klanten betalen voor internationale waarden. Zij kijken allereerst naar de voedselwaarde en daarnaast steeds meer naar klimaat. Lokale biodiversiteit, natuur en dierenwelzijn spelen internationaal veel minder een rol. Bijdragen aan een vitaal Nederlands platteland al helemaal niet.

Een derde beperking van deze beloning is de tijdelijkheid. Zo gauw de meeste bedrijven volgens de gewenste norm produceren, dreigt de extra beloning te verdwijnen. Wanneer de meerkosten die op het bedrijf worden gemaakt op zo'n moment niet worden versleuteld in de reguliere melkprijs, bestaat er een reëel risico van terugval. Dat dreigt bijvoorbeeld bij weidegang.

Beloning vanuit de afnemer en/of het collectief

Niet elke beloning die een zuivelverwerker uitbetaald komt vanuit de afnemers. Zuivelverwerkers hebben elk hun eigen systeem waarmee ze inspanningen op het gebied van koe, klimaat, bodem en natuur vergoeden. Deze vergoedingen worden deels ook door de zuivelverwerker en door de boeren zelf betaald. Dit betreft vooral waarden die collectief van het belang worden geacht, maar waarvoor niet op voorhand een vergoeding uit de markt bestaat.

Het belangrijkste voorbeeld hiervan is weidegang. De sector heeft collectief een afspraak gemaakt om weidegang op bedrijven te behouden. Om dat te realiseren worden bedrijven met weidegang beloond via een toeslag op hun melk. Dit is ongeacht het feit of de melk ook als weidemelk wordt verwaard. De mate waarin een afnemer in staat is om weidemelk ook echt als weidemelk te verwaarden, bepaalt in hoeverre de uitbetaalde beloning ten koste gaat van het resultaat van de zuivelonderneming. Soms betalen melkveehouders ook zelf mee aan deze beloning. Niet-weidende boeren betalen dan via een afdracht op hun melk mee aan de premie voor wel-weidende boeren. Ook op andere gebieden die voor een zuivelverwerker van strategisch belang zijn wordt soms meer betaald dan al uit de markt wordt gehaald.

Deze manier van beloning moet vooral gezien worden als tijdelijke impuls. Een stimulans om collectief een gewenste richting op te sturen, ook wanneer de markt er nog niet klaar voor is. Het is een voorfinanciering vanuit de zuivelafnemer en/of de boeren zelf, die uiteindelijk wel terugverdiend moet worden. Lukt dit niet, dan is het uiteindelijk geen beloning voor waarde, maar zijn het kosten voor een randvoorwaarde om te mogen produceren.

Beloning vanuit publieke gelden

Melkveehouders die extra inspanningen doen voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB) kunnen (afhankelijk van de ligging in het gebied) via specifieke beheer pakketten een vergoeding krijgen voor hun inspanningen. In 2020 deed 1 op de 5 boeren mee aan ANLB en werd op zo'n 6,5% van de landbouwgrond ANLB uitgevoerd.

Daarnaast zijn er vergoedingen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB). Het vernieuwde GLB kent sinds 2023, naast een basispremie per hectare voor duurzame landbouw, ook een eco-regeling. Agrariërs die zorgen voor het landschap en ecosysteemdiensten leveren, worden daarvoor vergoed. Zij kunnen kiezen uit een lijst met eco-activiteiten die positief bijdragen aan biodiversiteit, landschap,

kwaliteit van water, lucht en bodem en het klimaat. Hoe meer eco-activiteiten een boer onderneemt, hoe hoger de vergoeding. De eco-regeling draagt eraan bij dat boeren beloond worden voor het beheren van ons landschap. Er is een lijst met 21 eco-activiteiten waaruit boeren kunnen kiezen. Een boer kiest activiteiten die passen bij zijn bedrijfsvoering of interesse. Hoe meer iemand doet, hoe meer beloning. De komende jaren wordt de basispremie afgebouwd en wordt de eco-regeling belangrijker. Daarnaast kent het GLB verschillende investeringsregelingen die boeren kunnen inzetten voor bedrijfsontwikkeling, zowel op het gebied van verduurzaming als in de verbetering van het verdienenvermogen.

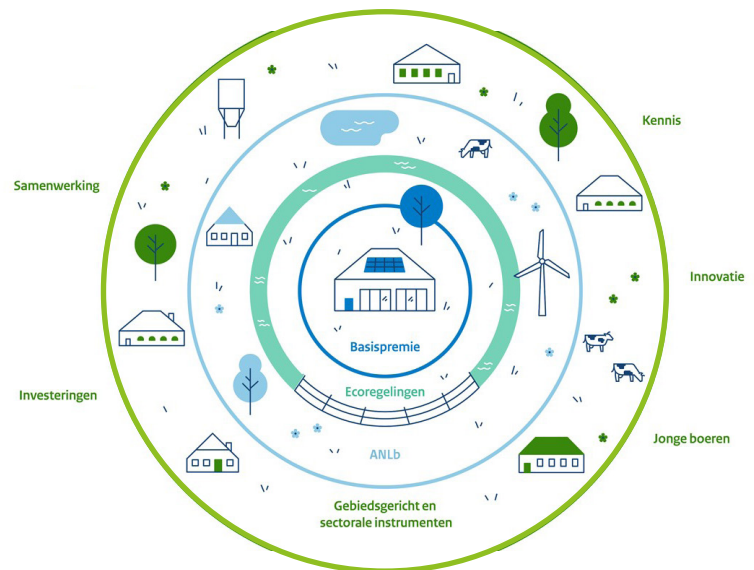
Het is een beperking dat deze beloningen vooral gezien worden als een compensatie voor gederfde opbrengsten of meerkosten. Vergoedingen zijn te laag om als een beloning voor waarde te worden ervaren. Toch is het een publieke vergoeding voor publieke waarde. Anders dan bij beloning uit de markt is deze vergoeding ook niet gekoppeld aan de liters geproduceerde melk. Hier wordt, los van de melkproductie, beloond op basis van hectares die duurzamer en/of natuur inclusiever worden beheerd.

Overige beloningen

Natuurlijk zijn er meer vormen van beloning van waarde. Soms zijn deze individueel gekoppeld aan het ondernemerschap en de specifieke situatie van een bedrijf.

Daarnaast zijn er meerdere lokale nieuwe beloningssystemen in ontwikkeling. Voorbeelden zijn o.a.: [Kringloopboeren Midden-Delfland](#), [de Brabantse Biodiversiteits Monitor](#), [Duurzame Melkveehouderij Drenthe](#), [KPI-pilot Twente doet mee](#) en de [GLB-pilot het Markemodel](#). De initiatieven verschillen onderling van elkaar. De overeenkomst is dat lokaal de stakeholders hun krachten bundelen en beloningen stapelen. Vanuit gezamenlijke middelen worden boeren in de regio beloond voor hun bijdrage aan specifieke gebiedsdoelen. Betrokken partijen zijn o.a. de provincies, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, agrarisch bedrijfsleven (banken, zuivelafnemers, diervoerbedrijven), regionale ondernemingen uit andere sectoren (bijv. de bouw) en gebiedspartijen (o.a. op toerisme).

Deze initiatieven zijn op dit moment nog kleinschalig of in een pilot fase. Ze kunnen zeker een opstap vormen naar een meer robuuste en structurele beloning, maar daar moet dan wel gericht op worden geïnvesteerd.

Ontwikkeling naar een nieuwe waardering van de melkveehouderij ontstaat vanuit een intrinsieke motivatie van de melkveehouder. De motivatie om vanuit het eigen ondernemerschap bij te willen dragen. Zet de melkveehouder daarom zelf aan het stuur. Wat kan hij doen voor de opgaven van het gebied? En wat heeft hij nodig om die bijdrage te versnellen of te vergroten?

De vragen, opgaven, kansen en oplossingen voor de melkveehouderij verschillen per gebied en per bedrijf. De antwoorden van ondernemers zullen en mogen daarom verschillen. Niet iedereen hoeft hetzelfde te doen. Sterker nog: de diversiteit van bedrijven is een kracht om te kunnen inspelen op de vele veranderende opgaven.

Nieuw perspectief met vertrouwen in de toekomst kan alleen van onderaf worden opgebouwd: van keukentafel tot keukentafel, gebied voor gebied. Ondernemende melkveehouders moeten ruimte ervaren om het perspectief voor het eigen bedrijf weer zelf vorm te geven. Met zicht op de opgaven en ruimte om te ondernemen. Vandaaruit draagt elke melkveehouder bij aan de opgaven en waarde voor het gebied en de keten. Een eerlijke beloning vanuit markt en maatschappij voor de geleverde waarde zijn daarin een sleutel.

In het 'Optimistisch manifest' van LTO Nederland zijn meerdere transitiepaden voor bedrijven omschreven. Elke **melkveehouder zal zelf richting moeten kiezen** en vervolgens dat gekozen pad ook concreet gaan invullen. Dit is een persoonlijke zoektocht voor elke melkveehouder.

Melkveehouders verdienen ondersteuning bij hun zoektocht. Hulp in de vorm van gesprekken aan de keukentafel met goede begeleiders. Gesprekken waarin de veehouder: erkenning krijgt voor wat hij al doet, meer zicht krijgt op de lokale opgaven, kansen, mogelijkheden en ruimte krijgt om te bepalen hoe hij met zijn bedrijf kan bijdragen aan de gebiedsdoelen op een manier die ook economisch houdbaar is. Er is **tijd, geld en gekwalificeerde menskracht** nodig om boeren in dit proces te kunnen ondersteunen.

In het **plan BoerenPerspectief** doen LTO en NAK samen met initiatiefnemers BoerenNatuur, wij.land en de transitiecoalitie Voedsel een voorstel hoe zij dit willen oppakken. Dit plan is aangeboden aan de Ministers Piet Adema en Christianne van der Wal.

Het plan BoerenPerspectief beschrijft een aanpak voor langjarige begeleiding van boeren; onafhankelijk, individueel en groepsgewijs. Het plan kent twee pijlers: de keukentafel en een netwerkstructuur. De keukentafel staat synoniem voor de boer, zijn gezin en zijn familie. Het kloppend hart van elk bedrijf. Aan de keukentafel kan elke boer met hulp van een onafhankelijk procesbegeleider zijn eigen duurzame toekomstperspectief definiëren.

De netwerkstructuur staat voor 20 á 25 regioknooppunten van en voor boeren, die onderling verbonden zijn via een landelijk knooppunt. Elk regionaal knooppunt: werft begeleiders, houdt overzicht of elke boer wordt bereikt, deelt kennis en ervaringen in de regio en signaleert blokkades voor het realiseren de omslag. Deze worden vervolgens opgepakt, want er bestaat geen boerentransitie zonder systeemtransitie. Het plan doet voorstellen voor organisatie en vraagt de overheid om financiering. (Het volledige plan is [hier](#) te downloaden).

LTO ziet dat echte ontwikkeling alleen bottom-up kan ontstaan. Dit vraagt een actieve houding vanuit de sector en ruimte en betrokkenheid van overige partijen. De inzet van LTO zal zich daarop richten.

BIJLAGE 4: DE DRUK OP GROND EN GRAS

De basis voor een gezonde melkveehouderij is grond. Die grond staat onder druk. Behoud van voldoende landbouwgrond is van belang voor de levensvatbaarheid van de bedrijven en het is cruciaal om te kunnen blijven bijdragen aan bodem en waterkwaliteit, natuur, biodiversiteit en behoud landschapselementen. Alleen voldoende grond maakt duurzaam renderend melkveehouden mogelijk. Blijvende toegang van de melkveehouderij tot voldoende grond moet maatschappelijk geborgd zijn. In deze bijlage wordt de druk op grond voor de melkveehouderij verder geconcretiseerd.

De melkveehouderij beheert bijna 20% van het Nederlands oppervlak. Het grootste deel daarvan is grasland. Die grond staat sterk onder druk als gevolg van o.a. woningbouw, infrastructuur, natuurdoelen en ook andere landbouwsectoren. Het voorgenomen beleid zorgt voor een afname van het beschikbaar areaal voor de melkveehouderij. De belangenbehartigers van de melkveehouderij hebben dit gezamenlijk in kaart gebracht in een [analyse](#). De onderstaande tabel geeft een weergave van het aantal hectare dat nodig is voor de verschillende opgaven. Niet alle opgaven zullen op grond van de melkveehouderij landen.

Totale areaal landbouwgrond	1.900.000
Waarvan hectares melkveehouderij	900.000
Woningbouw, infrastructuur en energietransitie	90.000
Bufferstroken	76.000
Inrichting van het Natuurnetwerk Nederland (NNN)	34.000
Bossenstrategie	22.000
Veenweiden	10.000
Extra natuur- en klimaatopgaven	?

Tegelijkertijd zorgt bestaand beleid op veel bedrijven voor een vraag naar meer grond per koe. Per bedrijf en per regio verschilt die behoefte sterk. Dat is afhankelijk van de bestaande grondgebondenheid (zie: [WUR \(2022\)](#)). Door het verlies van derogatie zal het benodigde areaal per bedrijf alleen maar toenemen.

Voldoende grond onder de melkveehouderij is nodig, zodat blijvers robuuste melkveebedrijven kunnen ontwikkelen die toekomstbestendig zijn. Voldoende grond is nodig om als melkveehouders bij te blijven dragen aan andere waarden zoals bodem, water, natuur, biodiversiteit, weidevogels en landschap. Voldoende areaal voor de melkveehouderij maakt het mogelijk om deze bijdrage te vergroten (met behoud van de agrarische functie).

Het is cruciaal dat er duidelijkheid komt hoe we landbouwgrond en grasland in ons land willen behouden voor de combinatie van voedselproductie met andere functies en waarden. Dit vraagt duidelijkheid én borging van het behoud van oppervlaktes voor de totale melkveehouderij.

LTO Nederland

Bezuidenhoutseweg 105-113
2594 AC Den Haag
+31 (0)70 338 2700

Oktober, 2023

